

ЛИТЕРАТУРА – ВЛАСТ – КРИТИКА

Понятийният ред „литература“, „власт“, „критика“ може да бъде семантизиран в множество тълкувателски конструкции, различаващи се една от друга по методологическите презумпции, с които се съобразяват, или пък заради конкретните текстови казуси, които представят.

Във всяко време и в който и да е етнокултурен контекст отношенията между художествената словесност – от една страна, и от друга – синхронния ѝ „рамков“ управленски регламент (той е политически, идеологически, законово и институционално структуриран), са сложни и нееднозначни. В пределите на едно по модерному дефинирано национално пространство дискурсът, генериран от доктриналните презумпции и от волята за легитимност на държавата апарат (и на ръководещия я елит) – властовият дискурс – целъ да валидизира в общественото съзнание определен образ на света. Този дискурс има различни социални агенти; в по-чуваем и по-убедителен го превръщат и творците, които превеждат тезите му в художествено-артистични артефакти. Овластеният/властовият дискурс разполага – освен с подкрепата на съмишлениците си, работещи в сферата на естетическото – и с богат набор възможности и повече или по-малко ефикасни инструменти (от откровената репресия, практикувана от тоталитарните режими, до индиректното действие чрез „мека сила“ в рамките на либералните демокрации) за обезопасяването на антидискурсите, на несъгласяващото се писане (и изобщо – изкуство). Това не отменя факта, че творбите, конфронтиращи се с доминантния, най-толерирания в определено време и място „разказ за всичко“ – стига все пак да са получили достъп до публика, – консумират своя собствена, макар и неукрепена във формални институции власт. Апокрифът, конспиративното тълкуване на миналото и настоящето винаги се радват на доста поклонници, „силата на безвластните“ се възплъщава и в постоянно високата популярност на съчиненията, усъмняващи се в „официалната версия“; макар и с ограничена аудитория, интелектуалецът дисидент, автор на забранена книга, също формира – и заради ореола си на преследван – своята особена власт-срещу-властта; и произведения-

ето, което симпатизира на субкултурни явления, гледани с подозрение откъм „оторизираната“ културна норма, има подривен потенциал... Но да, вече съвсем бихме опростили представата за актантите и възможните макросюжети на политическата и социокултурната сцена, ако не отбележим изрично: официализираната мяра за приемлива в посланията си културна продукция неведнъж успява, интерпретирайки ги (и дори награждавайки ги, ръкопляскайки им), да преработи бунтарските жестове, да ги инкорпорира в градежите си, да ги употреби като свои рекламни лица.

И литературното поле „само по себе си“ може да се мисли като изтъкано от вътрешни за него властови отношения. Да не забравяме обаче, че ред уж автентично вътрешни за специфичната територия отношения са проявления на формиращ натиск откъм субекти, които – поне на пръв поглед – са външни за нея. Последици от своеобразни състезания за власт в характерната сфера (с всичките ѝ обвързаности и зависимости) са конституирането на литературен канон, на *централно* и *периферно* в литературния процес, критическите процедури по оценностяване на текстове и жанрове, класациите и литературните награди, налагането на сравнително широко споделими представи за *елитарно* и *масово* (колкото и да е оспорима границата между категориите) като типове комуникативни стратегии, заложен в творческия акт и адекватно или неадекватно разчетени от възприемателите, и т.н. Разбира се, „овластяването“ на стилове, авторски фигури или произведения в литературната публичност (тя никога не е била и не би могла да бъде чисто *литературна* публичност) не се случва единствено поради сработването на естетически критерии, само заради отсъжданията на професионализираните читатели с академична подготвеност или най-вече заради икономизирането на литературата (пазарно боравене с тиражи, реклама, личностни митологии и пр.), или пък предимно покрай жестове на държавата и НПО сектора (визират се политиките на субсидиране и изобщо разнообразните видове толериране/санкциониране на авторови имена и художествени явления)... и т.н., и т.н. – възможните посоки за критическо осмисляне на понятиятната линия „литература – власт – критика“ наистина са практически неизчерпаеми.

Коментирайки аспекти на интересуващата ни проблематика, авторите литературоведи в първия брой на нашето списание лансират разбиране за литературата и литературността тъкмо като за феномени, пространства, интензифициращи преплитанията, динамичния

обмен на енергии и съдържания между различните зони на социалността. Показателно е, че като разглеждат сегменти от българската литературна събитийност, изследванията, поместени в книжката, настойчиво обръщат внимание на обвързаностите между историко-политически контекст и художествени практики. Тези интерпретации на корпуси от литературни произведения в края на краищата пресъздават посвоему и възлови моменти от общностната екзистенция: Април 1876-а, 20-те години на ХХ век, 1944 година, бележеща края на Царство България и раждането на НРБ, 1989-а и поредната фундаментална промяна в живота на сънародниците.

Всъщност изброените години метонимизират не просто неща, важни за „местните“. „Нашата“ 1876-а провокира вътрешнополитически дебат в ред европейски страни и дава ход на последващи мащабни промени на Балканите; за всички на планетата 1920-те са времето, в което особено остро се преживява придобитият покрай Първата световна война нов човешки опит; приключването на Втората световна (и спогодбите, които го съпровождат) предопределя природата не само на едни български 45 години; падането на Берлинската стена през 1989-а пренарежда съдбите на милиони люде на континента.

Именно диалозите, съотносимостта на българските сюжетики (политически и литературни) със световите на другите – с другото другаде – показват литературоведските статии и студии от броя. И англицистският текст в него представя измерение на културния обмен – след като разглежда властовите отношения „създател – създание“ в прословуто произведение на Мери Шели (и епизоди от рецептивната история на творбата в собствения ѝ национален контекст), проучването се фокусира върху употребите на фигурата „Франкенщайн“ в речите на съвременните български политици. Какво многозначително – от гледна точка на темата ни – интегриране на литературната универсалия в актуалния тукашен управленски речитатив...

Приятно и ползотворно четене!

От редакторите,
секция *Литература и култура*